

РЕЦЕНЗИЯ

От: **проф. д-р арх. Росица Йорданова Никифорова**, ВСУ, Научна специалност 02.17.03 „Синтез на архитектурата с другите изкуства, интериор и архитектурен дизайн“, Професионално направление „5.7. Архитектура, строителство и геодезия“

За: **ЖИЛИЩНАТА АРХИТЕКТУРА 17-18 в.** – дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност „Архитектура на сградите, конструкции, съоръжения и детайли“, професионално направление „5.7. Архитектура, строителство и геодезия“

Автор: **Миряна Стоилова Йорданова Петрова, F57737**

Научен ръководител: **проф. д-р Константин Бояджиев**

Рецензията е изготвена на основание на заповед №З-РК-333 от 24.06.2015 г. на доц. д-р Пламен Бочков, Ректор на Нов Български Университет.

Има само един начин да се опреш на традицията, на миналото и той е да започнеш да саро” (лат. отначало), Арнолд Шьонберг.

*„.....И все пак си мисля, че да се интересуваши от история означава да правиши ерудирани паралели с настоящето. Признавам, че съм чудовищно старомоден, но все още вярвам, също като Цицерон, че *historia magistra vitae*: историята е учителката на живота.“¹*

В най-добър смисъл отдавам избора на темата на докторската теза именно на цитираното разбиране на двама безспорни авторитети: твореца на съвременния тип музика Шьонберг и ерудита Еко. Така и изследването на историята на архитектурата за колкото и отдалечен период да се отнася ще остава винаги актуална тема. Актуалността

¹¹ Умберто Еко – свръхерудираният, интервю на Лила Азам Зангане, 31.07.2013

е защитима и от избора на мястото – Балканите и създаването на знание, което подхранва опазването и развитието на идентичността на мястото.

Докторантът Миряна Йорданова има дълъг изследователски опит по историографска тематика и значим преподавателски стаж, съчетан с дълбоко разбиране на интереса на обучаваните студенти. Отбелязвам тези качества като важни за широтата на подхода ѝ към представения дисертационен труд.

Дисертацията има структура от увод, четири глави и заключение в обем от 163 страници и с включени 147 илюстрации.

Заявените **цел и задачи** са обвързани с предварително изградените тези на автора в един очевидно предхождащ и продължителен период на изследване. Тезите са повече описателно представени и не докрай избистрени като формулировки. Ясно се чете обаче общата им характеристика на знание за историята на архитектурата, отнесено към актуалното време на изследване. Целта е заявените тези чрез изследването да придобият качество на обща картина за жилищната архитектура (очевидно на България и Балканите) за периода XVII и XVIII в., но и до третата четвърт на XIX в. **По-специфичната цел** е това обобщено знание да се отнесе към пространството на жилищната архитектура „на мястото“. Това е фундаменталният въпрос в архитектурата – какво се случва с пространството? В този смисъл оценявам **фокуса на изследването** като правилно избран. Определените шест задачи са общо добре отграничени, като изключим възражението ми за употреба на термин „анализ“ към всяка от формулировките. Анализът е метод, задачата е естеството на изследване.

Към обявените **методи**, приложени при изследването, не е споменат, но е ефективно използван и традуктивният – когато се търсят основания в градското развитие и общественото строителство и се правят изводи относно стила.

Дисертационният труд причислявам към текстовете, основани на холистичния подход. Друго достоинство на работата, в голяма степен произтичащо от същото разбиране за взаимна обвързаност, е задълбочаване в периода на принадлежност на България към османската империя. Трябва да си дадем сметка, че обществената нагласа е да се преминава в по-голяма професионална тишина през отбелязания период. Свързвам тази констатация и с душевната ни нагласа да носим чувство за малоценност и да подценяваме времето на турско владичество заради лишаването ни от връзките с непрекъснатия възход на обществата на запад от имперската ни граница. В глава IV

виждам една косвена защита на националната ни реакция в обяснението за „унищожаването на българските градове и крепости, на публични и религиозни сгради и ансамбли“ като характеристика на установяването в нашите земи на османските завоеватели.

Напротив арх. Миряна Йорданова се потапя в изучаването на периода и прави изводи за съхранена доосманска традиция на античността по нашите земи. Прави впечатление познаването на архитектурните паметници в метрополията на Османската империя, където проследява същия процес. Активното участие на авторката в няколко научни форума в Одрин и публикации към тях са от съществено значение за намиране на подходящата научна среда за разпространение на постигнатото в изследванията на регионалната архитектура. Тези участия според мен са добър атестат, познавайки лично много сериозната система на обучение в докторантура на турските университети и високите изисквания за публикации.

Балканските постижения като общ **обект на изследване** на традиции и връзки на архитектурата не са изобилни, макар да са налице главно обзори на местна/балканска архитектура (Николадиу Д.А. Гръцкото жилище и балканската архитектура XVII-XIX век) или тези в метода на работа на Борис Чипан. Докторантката е посочила много източници, съвместно цитирайки и сравнявайки различни автори в подкрепа на конкретна теза и също авторитети в изследвания, засягащи богатата палитра от теми на архитектурната история.

Хоризонтът в настоящата дисертация е значително по-отворен от очакванията, произтичащи от внушението на заглавието. Тук причислявам и постигнатото живо отношение запад-изток-запад и стремежът да се извлекат изводи за наличие на влияния от европейската жилищна архитектура като антитеза на схващането за прилагане на затворени местни схеми на наша територия.

В обосновката и разработката на темата ясно личи стремеж да се покаже същественото в **обществените отношения**, когато архитектурните резултати са факт в „мултикултурни и мултиетнически населени места“. Забележително е да си отговорим, че амалгама се е постигала в условия на респект от закона (от властта), без да е бил налице плурализмът, на чиято гъвкавост разчита съвременното ни. Обясненията се съдържат в изследвания и на други нецитирани автори (М. Коева, В. Мутафчиева), подчертаващи военните поражения на османците през XVI в. и също възстановените през XVII в. комуникации, довели до предоставяне на възможности за по-голяма

производителност на всички народности в империята, от там по-развита икономика и „пораждане на сериозни социални и културни процеси сред българската народност“ и също извършването на преход от средновековна към буржоазна култура.

Прескачането до различни национални балкански държави, както и паралелното разглеждане на примери от Европа е география, по-широка от заявената в уводната част. Това е качество на разработката и е в основата на гледище, което лично аз застъпвам – България е част от културата на Европа и света и не е смислено както **под-, така и над-ценяване** на постигнатото. Тази линия, проведена в целостта на дисертационния труд, оценявам като особено съществена. Тя фактически очертава характеристиките на **теоретичния модел** на изследване на арх. Йорданова.

Някои от териториалните обекти на изследване като привлечени за сравнителен анализ са новост в българското архитектурознание.

За традиции на албанската жилищна архитектура в наши проучвания се знае като че ли само за типа къща-кула от доосманския период. Затихването в определен политически период на интереса въобще към Албания остави картината на Балканите недовършена. Едва сега има отново включване на албански архитекти в дебати по съвременната архитектура (2014, One Architecture Week, Пловдив), което е реабилитация на всеобщ интерес.

Сръбските примери са широко обхванати и разгледани в изследвания на автори, които разбират регионалната архитектура в по-широкия обхват на южно-славянските територии. Тук се цитира Митрович Ф., авторка, която разглежда и съвременните сръбски музеи на открито с пресъздадени стари типове жилища (музей тип скансен) в напълно нови реализации като „Дрвен град“ в Мокра Гора (идея, финансиране и менажиране от кино-режисьора Емир Кустурица). Тук е мястото да изтъкна възможно **приложение на резултата** от изследването на М. Йорданова. След етнографския музей „Етъра“ последва дълга пауза и примерите на музеи на открито от последните години страдат от недостатъчност на професионален подход.

Македония, другата позната архитектура, е разгледана в позоваване на няколко само автори, сред които Борис Чипан е една забележителна фигура на проучвател на място, теоретик, историограф, преподавател, проектант и авторитет в Опазване на културните паметници на Република Македония. Познавайки лично архитект Чипан, мога да свидетелствам за широтата на неговото отношение към архитектурата на Балканите,

изключителната му осведоменост за постиженията на други изследователи и за мой неизпълнен дълг да издиря за него изследването на доц. Сава Бобчев за датиране на историческите сгради според тухлените редове.

Същността на тематиката след така пространното регионално, времево и типологично изследване се представя в четвъртата глава. Преобладаващата линия на създаване на обща картина и изводи отново е подплатена с познаване на проблема в личната проучвателна работа на дисертанта и в поднесените тези на други автори. Пространството на българската жилищна архитектура от XVII – XVIII в. е разгледано като основа и най-важен фактор при композирането, формообразуването, иерархичността, функционалните и комуникационни връзки, както и при връзките с външната среда (междинното пространство чардак). Изследвани са композиции в широк диапазон – от най-семпли до сложно съчетани. Измененията на пространственото въздействие във времето и с промяна на броя на обитателите също е част от изложението. Употребата на материали не е пропусната, включително като типологизиращ принцип. Анонимната-традиционна и авторска (майсторова) къща са артикулирани. Акцент е поставен и върху възприятието, преживяването на пространството и върху символния център на композицията. Всички тези са отнесени към отделните типове къщи и относно принадлежността им към определен регион.

Заключението ясно обобщава направеното проучване в принципни постановки.

Имам **препоръки** за допълнителна редакторска и коректорска работа върху текста, както и за работа по композирането на текст и илюстрации (на места и в дисертацията и в автореферата – застъпващи се).

Необходимо е цитиране на източниците на всички илюстрации, вече оформено като задължителна коректност към авторските права на създателите им. Посочената библиография не включва някои цитирани в изследването автори като Митрович Ф. или Филов Б, изведени референтно в текста под черта.

Необходимо е спазване на стандарта при подреждане на ползваната литература в обичайния порядък по азбучен ред на автори/източници: на кирилица, на латиница, страници в електронната мрежа.

Извън тези чисто технически препоръки, бих добавила очакването ми за кратки обобщения в края на всяка глава. Така и крайното заключение ще бъде логически съответстващо на така широко, богато и аргументирано изведената проучвателна работа.

Приемам **приносните моменти**, структурирани като научни и приложни. И тук има отново потребност от редактирането им, но подкрепям същественото: едновременното разглеждане и извличане на абстрактните характеристики (за теорията) и „приземяването“ до конкретността (за историята на архитектурата).

Оценявам и факта, че М. Йорданова, съосновател на Музея за балканска архитектура със седалище в гр. Верия, е цитирана, без да се отбелязва изрично в работата на Николадиу Д.А. Гръцкото жилище и балканската архитектура XVII-XIX век. *(на която е бил предоставен текст, публикуван в Р. Гърция, в сборник с доклади....).*

Виждам в представената разработка съществен **потенциал** за продължение на заложената посока на изследване. В архитектурните исторически материали не са изведени докрай въпроси като успоредно разглеждане на българските постижения и тези на централна Европа в цитираното Ново време (иначе и обичайно определяно като времето от Великите географски открития до края на Първата световна война).

Посочените **публикации** са десет – пет в достатъчно авторитетни издания и пет доклада на международни форуми. Прави впечатление активността на арх. Йорданова и очевидното международно признание, което ѝ е засвидетелствано с поредните ѝ участия в симпозиуми в Одрин (2005, 2006, 2007, 2008 г.).

Това проучване заслужава да бъде отпечатано по много от изтъкнатите причини и то, за да послужи както за образователни, така и за изследователски цели.

В заключение считам, че арх. Миряна Йорданова представя един стойностен изследователски труд, отговарящ на изискванията за докторска дисертация с подчертана широта на изследването. Предлагам с убеденост на почитаемото научно жури по архитектура да присъди образователната и научна степен „Доктор“ на архитект Миряна Стоилова Йорданова-Петрова.

София, 11.11.2015

/Проф. д-р арх. Росица Никифорова/